

*Magistrant: Cabir Zaur oğlu VƏLİZADƏ,
Vüqar Muxtar oğlu MEHDİYEV,
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin
“Mühasibat uçotu və audit” kafedrasının dosenti, i.f.d.*

İŞĞALDAN AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRDƏ YAŞILLAŞDIRMANIN İNKİŞAFI

Xülasə

Ərazi bütövlüyü və suverenliyini bərpa edərək böyük qələbəyə imza atan Azərbaycan bu gün işğaldan azad olunmuş bölgələrdə yurd-yuvasından məcburi köçkün düşmüş əhəlinin dayanıqlı məskunlaşması və davamlı iqtisadi aktivliyinin təmin olunması məqsədilə irimiqyaslı layihələr reallaşdırır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda tunellərin çəkilməsi, beynəlxalq əhəmiyyətli dəhlizlərin salınması, hava limanlarının inşası, ümumiyyətlə meqalayihələrin gerçəkləşdirilməsi üçün dövlət tərəfindən böyük həcmdə maliyyə vəsaiti ayrılır.

Məqalədə işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda tikinti-quruculuq işləri ilə yanaşı, yaşıllıqların bərpası məsələləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *Vətən, Qarabağ, Topxana meşəsi, “Zəfərdən dirçəlişə”, ekologiya, təbiət, yaşıllıq, meşə.*

Otuz il ərzində Qarabağdakı nəinki tarixi, mədəni-dini abidələrimiz, infrastrukturumuz, hətta bu yerlərin hər daşı da, torpağı da erməni terroruna məruz qalıb. Bu illər ərzində Qarabağın təbiəti ekoloji terror nəticəsində tamamilə məhv edilib.

İşğal dövründə Azərbaycanın 261 min hektar meşə fondu sahəsi ermənilərin vandalizm cinayətlərinə məruz qalıb. Hələ 1988-ci ildən dağıdılmağa başlanılan Topxana meşəsində bu illər ərzində minlərlə ağac kəsilib. Yaşıllığı, səfali yerləri, gözəl təbiəti ilə seçilən Qarabağı yerlə-yeksan edən erməni barbarları 30 il ərzində orada heç bir dənə də olsun ağac əkməyiblər. İllərlə bu faktları gizlətsələr də, Vətən müharibəsindəki şanlı zəfərdən sonra dünya bir daha erməni barbarlığına şahidlik etdi.

Lakin Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin 25 dekabr 2023-cü il tarixli Sərəncamı ilə 2024-cü il “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan olunub. Sərəncamda qeyd olunur ki, Azərbaycanın 2030-cu ilə qədər sosial-iqtisadi inkişafa dair beş milli prioritetindən biri “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi” kimi müəyyən edilib. Həmin prioritetə uyğun olaraq, ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin təmin edilməsi istiqamətində müvafiq işlər aparılıb. Bunlardan biri də meşələrin bərpası ilə bağlı proqram və meşəbərpə işlərinin sürətlə aparılması üçün imkanların yaradılmasıdır. Əlbəttə ki, bu proses minatəmizləmə planı ilə uzlaşdırılmalıdır.

Müharibədən dərhal sonra Prezident İlham Əliyevin göstərişi ilə ermənilərin ekologiyaya vurduqları ziyan aradan qaldırılmağa başlandı. Böyük qələbədən ötən bir ildə - Zəfər günündə 44 günün şərəfinə ölkə üzrə 44 min ağac əkilməsi aksiyası çərçivəsində Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Cıdır düzündə ağac əkdilər. Bununla da Topxana meşəsinin bərpasına başlandı.

Bundan sonra Heydər Əliyev Fondunun layihəsi çərçivəsində “Regional İnkişaf” İctimai Birliyinin könüllüləri tərəfindən Topxana meşəsində ağacəkmə aksiyası keçirildi.

İndiyə kimi Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Füzuli, Laçın, Kəlbəcər, Ağdam rayonları və Şuşada eldar şamı, göyrüş, qarağac, dağdağan və digər müxtəlif cinsli ağac tingləri əkilib. 2 tondan çox palıd toxumu səpilib. Şuşada Topxana meşəsində və şəhərin bəzi yerlərində 1000 ağac - dağdağan, göyrüş, qarağac və saqqız ağacı, 200 kiloqram palıd toxumu əkilib.

“Zəfərdən dirçəlişə” meşə massivi layihəsində, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə meşə massivinin salınması, ekoloji tarazlığın və təbiət obyektlərinin bərpası üzrə birgə tədbirlərin həyata keçirilməsi, əlverişli həyat şəraitinin yaradılmasına dair tədbirləri ölkə daxilində, eyni zamanda xaricdə təşviq etmək məqsədilə fondla Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında memorandum imzalanıb [1].

Zəngilanda həyata keçirilən “Zəfərdən dirçəlişə” meşə massivinin salınması layihəsi bu memorandum çərçivəsində həyata keçirilən ilk layihədir.

“Zəfərdən dirçəlişə” layihəsinə ilk olaraq Zəngilanda başlanılıb və layihənin birinci mərhələsi çərçivəsində 30 hektar ərazidə 30 min ağacın əkilməsi nəzərdə tutulur. Bu mərhələ üçün artıq 30 min ağac əldə olunub və bu ağacların əkilməsi mərhələli şəkildə davam edir. Eyni zamanda “Zəfərdən dirçəlişə - 2” layihəsi də artıq start götürüb. İkinci mərhələdə Zəngilanda 20 hektar ərazidə 20 min ağacın əkilməsi nəzərdə tutulub. Bu layihələr çərçivəsində yalnız ağacların əkilməsi deyil, əkin materiallarının yetişdirilməsi, enerji təminatı, suvarma sisteminin qurulması, əkilmiş sahələrə müntəzəm nəzarət edilməsi, prosesi izləmək məqsədilə 3 il ərzində dron vasitəsilə foto və videoçəkilişlər aparılmışdı.

Bu layihədə iştirak edən bütün donor şirkətlərə fond tərəfindən “İanə Sertifikatı” təqdim edilib: “Fondun veb sahifəsi vasitəsilə məbləğindən asılı olmayaraq ianə edən hər kəs “İanə sertifikatı” əldə edə, digər şəxsin adına alaraq hədiyyə edə və paylaşaraq digər insanları da bu mühüm missiya ətrafında birləşdirə bilər. Ümumi “İanə sertifikatı” ilə yanaşı, əlamətdar günlər münasibə-

tilə də sertifikatlar əldə edib hədiyyə etmək mümkündür. 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Günü münasibətilə bəzi şəxslər, qurumlar, korporativ şirkətlər onlara əziz və doğma olan xanımları Qarabağda ağac hədiyyə etməklə sevindirib”.

Bu təşəbbüs təbiətin oyanışı ilə əlaqədar Novruz bayramında da davam etdirilir. İstənilən şəxs sayta daxil olaraq “Qarabağa ağac ianə et” düyməsindən istifadə etməklə istəyinə uyğun sayda ağac ianə edə və əldə etdiyi sertifikatı hədiyyə edə bilər.

Zəngilan və Ağdamda əkilən yaşıllıq sahələrinin hamısında damcılı suvarma sistemi qurulub. Hazırda ağacəkmə tədbirləri davam etdirilir: “2022-ci il ərzində Zəngilanın giriş hissəsində terras sahələrdə, təxminən 55 hektar ərazidə, eyni zamanda Cəbrayıl-Hadrut avtomobil yolunun sağ tərəfində - 15 hektar sahədə və Füzulidə 200 hektara yaxın ərazidə yeni yaşıllıq sahələrinin salınması nəzərdə tutulub. Həmçinin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə magistral avtomobil yollarının kənarında da yeni yaşıllıqlar salınacaq. ETSN və Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin birgə layihəsi çərçivəsində yol kənarlarında ağac və kollar əkiləcək”[2].

Meşə massivinin salınması layihəsi yalnız Zəngilanda deyil, işğaldan azad olunmuş digər ərazilərdə də davam etdiriləcək. Qarabağ Dırçəliş Fondunun prioritet istiqamətləri arasında ekoloji tarazlığın bərpası önəmli yer tutur. Çünki torpaqlarımız işğaldan azad edildikdən sonra ərazilərimizə dəyən zərərin miqyası da üzə çıxıb. Qarabağda mədəniyyət obyektləri, yaşayış yerlərimizlə bərabər, ekologiyaya da çox ciddi zərər dəyib. Bu zərərin aradan qaldırılması üçün mütləq şəkildə gücləri birləşdirmək, müxtəlif təşəbbüslər həyata keçirmək olduqca vacibdir.

Bu il Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda 455 hektara yaxın ərazidə ağac əkilməsi nəzərdə tutulur. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) tərəfindən 2022-2026-cı illəri əhatə edən “Meşə Fondunun Bərpası” Proqramı hazırlanıb. Proqram çərçivəsində Kəlbəcər və Laçın ərazisində də ağaclar əkildiyini, amma hazırda həmin ərazilərdə mina təhlükəsi olduğundan geniş sahədə ağac əkməyin mümkün olmadığını bildirib. Bu il ərazilər minalardan təmizləndikcə 455 hektarda ağacəkmə tədbirləri nəzərdə tutulub [1].

IDEA İctimai Birliyindən bildirildiyi kimi, Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilmiş “Gənclərin Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərinin ekoloji qiymətləndirilməsində iştirakı” adlı layihə çərçivəsində ötən il Qarabağda ağacəkmə aksiyası həyata keçirilib. IDEA İctimai Birliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Azərbaycan Gənclər Fondunun birgə layihəsi çərçivəsində təbiət elmləri sahəsində təhsili olan və bu sahədə fəaliyyət göstərən 60 gənc ekoloqun Cəbrayıl, Füzuli, Qubadlı, Xocavənd, Zəngilan, Ağdam və Şuşa daxil olmaqla işğaldan azad edilmiş ərazilərə çoxsaylı səfərləri təşkil edilib. Səfərlər zamanı onlar sözügedən ərazilərdə aparılan ekoloji qiymətləndirmədə, o cümlədən xüsusi cihaz və qurğularla havada olan radiasiya fonu, suyun keyfiyyəti, torpağın analizi və s. proseslərdə iştirak etmiş, işğal nəticəsində törədilmiş ekosidi əyani şəkildə görmüşlər [2].

IDEA İB-dən bildirilib ki, layihə çərçivəsində Füzulidə 50, Zəngilanda 60, Ağdamda 70 şam ağacı, Qubadlıda və Şuşada isə 50 göyrüş ağacı əkilib. Bundan başqa, Qubadlı və Füzulidə 5 kiloqram palıd toxumu səpilib.

Əkilən hər bir ağac, gül kolu Qarabağın təbiətinə can qatacaq. Zamanla Qarabağda, Şərqi Zəngəzurda əvvəlki yaşıllıklarımızın, meşələrimizin bərpasının şahidi olacağıq.

ƏDƏBİYYAT

1. https://www.yeniazərbaycan.com/Siyaset_e60831_az.html
2. <https://eco.gov.az/az/nazirlik/xeber?newsID=20396>

*Джабир Заур оглы Вализаде
магистрант
Вугар Мухтар оглы Мехдиев
доцент кафедры “Бухгалтерский учет и аудит”
Азербайджанского Университета Кооперации*

Развитие озеленения на освобожденных территориях

Резюме

Одержав великую победу, восстановив свою территориальную целостность и суверенитет, Азербайджан реализует масштабные проекты в целях обеспечения устойчивого расселения и устойчивой экономической деятельности вынужденных переселенцев в освобожденных от оккупации регионах. В Карабахе и Восточном Зангезуре государство выделяет большой объем финансовых ресурсов на строительство тоннелей, строительство коридоров международного значения, строительство аэропортов и реализацию мегапроектов в целом.

В статье исследованы вопросы восстановления зелени помимо строительных работ на наших землях, освобожденных от оккупации.

Ключевые слова: *Родина, Карабах, Топханский лес, экологический, природа, зелень, лес.*

*Jabir Zaur Valizade
Master's degree
Vugar Mukhtar Mehdiyev
Assoc of “Accounting and audit” department
of Azerbaijan Cooperation University*

Development of greening in liberated territories

Summary

Having achieved a great victory by restoring its territorial integrity and sovereignty, Azerbaijan is implementing large-scale projects in order to ensure sustainable settlement and sustainable economic activity of the internally displaced population in the regions freed from occupation. In Karabakh and East Zangezur, a large amount of financial resources are allocated by the state for the construction of tunnels, the construction of internationally important corridors, the construction of airports, and the implementation of mega-projects in general.

In the article, the issues of restoration of greenery in addition to construction works in our lands freed from occupation were investigated.

Key words: *Homeland, Karabakh, Topkhana forest, ecological, nature, greenery, forest.*